

Monumentele controversate dedicate eroilor sovietici în fostele state comuniste: memorie, politică și controverse

Age group: Clasele a XI-a/a XII-a

Time: 100 minute

Key question: How are the perceptions of national heroes changing over time? How do different perspectives of the same figure appear in society?

Materials needed for the lesson: Photo of the Columbus Monument to show in class, one copy of the worksheet for each group of students, and cards with the excerpts. If it is considered necessary, the glossary and the guiding questions. If the activity is done in the classroom instead of in situ, provide photos of the monument's details (printed or on digital support) for each group.

Competențe curriculare (Programa școlară din România)

C.1.2: Utilizarea termenilor istorici specifici în susținerea unei prezentări despre un eveniment sau proces istoric.

C.3.4: Analizarea diversității perspectivelor sociale, culturale și politice din lumea contemporană.

C.4.1: Identificarea consecințelor acțiunilor umane asupra patrimoniului și a mediului înconjurător.

Obiectivele învățării/ Competențe

La sfârșitul lecției, elevii vor fi capabili să:

- Identifice contextul istoric al sosirii trupelor sovietice la Ploiești (august 1944).
- Deconstruiască simbolistica vizuală a monumentului sovietic, utilizând cadrul de analiză „Provocări monumentale” (Monumental Challenges).
- Argumenteze motivele pentru care monumentul este considerat „controversat”, comparând narațiunea oficială din anii '50 cu perspectivele istorice actuale.

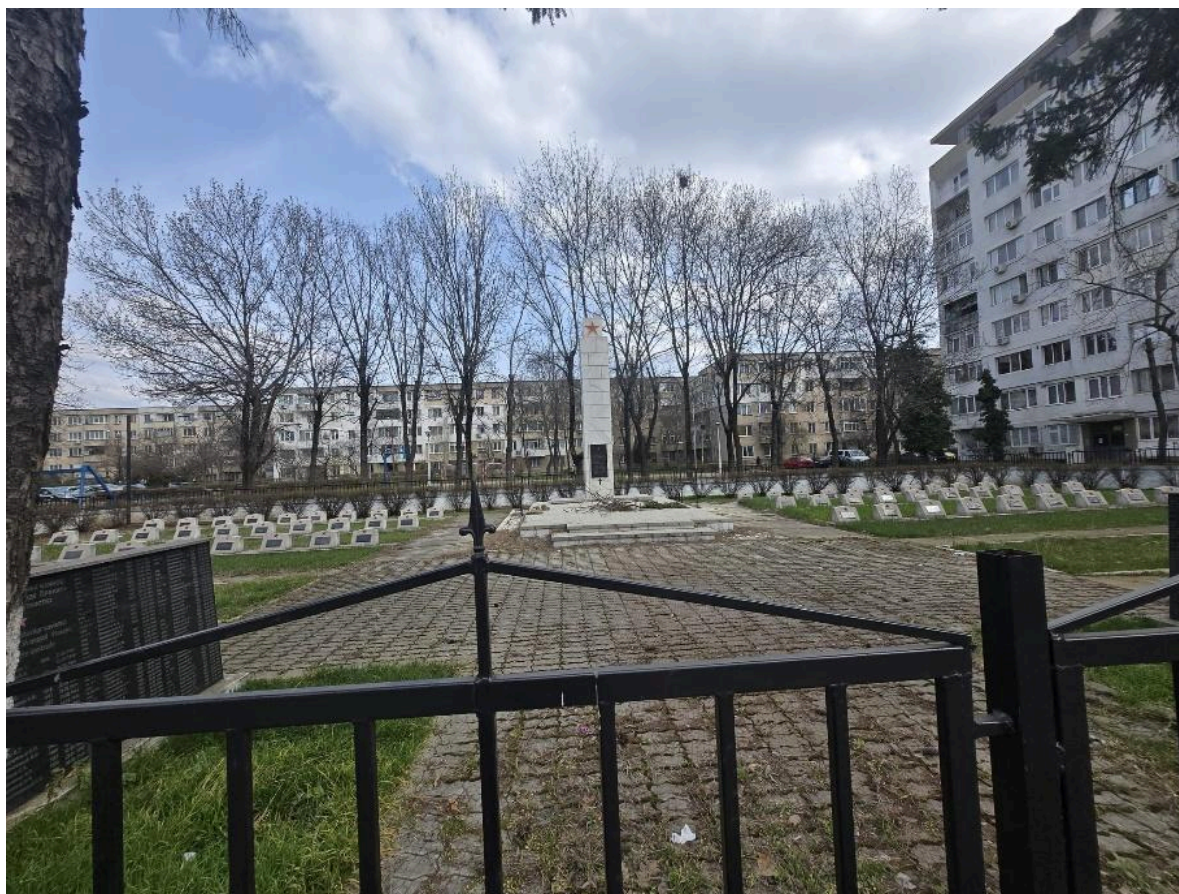
Detalierea activităților pas cu pas

Activitatea elevilor nr. 1

Discuție la clasă

Într-un cadru școlar, acesta ar fi punctul de plecare al activității – o etapă introductivă de reflecție, în care discutați cu elevii despre natura monumentelor. Puteți reflecta asupra următoarelor întrebări:

- ★ De ce le construim?
- ★ Ce forme pot lua acestea?

De asemenea, puteți analiza exemple concrete și puteți discuta despre ce persoane sau evenimente sunt comemorate, ce dezvăluie monumentele comemorative despre valorile unei societăți și care este natura simbolică a monumentelor. Această etapă a activității ar dura aproximativ 8-10 minute.

Armata Română nu a trădat: un scurtmetraj care ilustrează importanța Armatei Române în timpul celui de-al Doilea Război Mondial: <https://www.youtube.com/watch?v=ZQifqXU2Cp4>

Activitatea elevilor nr. 2

Analizați și reflectați asupra unor monumente specifice dedicate memoriei sovietice.

Linkuri către imagini::

- ★ [https://en.wikipedia.org/wiki/Soviet_War_Memorial_\(Tiergarten\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Soviet_War_Memorial_(Tiergarten))
- ★ https://www.reddit.com/r/comicbooks/comments/2e09ik/people_in_bulgaria_painted_a_n_old_soviet_monument/
- ★ [https://en.wikipedia.org/wiki/Soviet_War_Memorial_\(Treptower_Park\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Soviet_War_Memorial_(Treptower_Park))
- ★ The Soviet Soldier Monument in Ploiesti, photo credit: Ioana Ionescu
- ★ https://en.wikipedia.org/wiki/Bronze_Soldier_of_Tallinn
- ★ <https://www.google.com/search?q=monumentul+eroilor+sovietici+bucuresti&oq=monumentul+eroilor+sovietici+bucuresti>

Examinați statuile dedicate „soldatului sovietic” din diverse țări. Elevii sunt încurajați să identifice simbolurile și semnificațiile acestora și să descrie modul în care aceste reprezentări diferă de la o țară la alta.

Pe baza acestor informații, puteți explica elevilor iconografia statuii „soldatului sovietic” din Ploiești și puteți iniția o dezbatere despre semnificația simbolurilor și a informațiilor de pe placă.

Cum diferă reprezentarea „eroilor sovietici” de la o țară la alta?

Scrieți cel puțin 50 de cuvinte despre modul în care diferă reprezentarea memorialelor sovietice (monumentelor) de la o țară la alta.

Ce ați identificat corect și ce ați greșit?

Descărcați și citiți fișierul PDF cu textul de pe placa uneia dintre statui. Scrieți 50 de cuvinte despre ce credeți că ar trebui să conțină placa și, dacă textul este în rusă, ce modificări ar fi necesare pentru a-l adapta la realitățile actuale.

https://ro.wikipedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Monumentul_eroilor_sovietici_din_Suceava2.jpg

Activitatea elevilor nr. 3

Formulați critici constructive cu privire la unele dintre monumentele/memorialele dedicate „eroilor sovietici”.

Acțiune → Întrebarea 1

Alegeți un monument și explicați trei aspecte pozitive ale acestuia.

Acțiune → Întrebarea 2

Alegeți un monument și explicați trei aspecte negative ale acestuia.

Activitatea elevilor nr. 4

Dezbaterea „Consiliului Memoriei” din Ploiești

Scenariul: Primăria din Ploiești organizează o consultare publică. Trebuie luată o decizie: monumentul să rămână în forma actuală, să fie modificat prin adăugarea unei „Plăci a Adevărului” sau să fie mutat într-un muzeu al comunismului?

1. Rolurile (Împărțiți clasa pe grupuri)

Istoricul tradiționalist	Se axează pe contextul anului 1944 și pe înfrângerea nazismului	Analiza textului: Întrebări pe baza textului: 1. Identificați metafora folosită în text pentru a descrie efectul pe care aceste monumente îl au asupra psihologiei poporului român. (Răspuns așteptat: „memorie schizoidă” sau „ingineria memoriei”). 2. De ce consideră istoricul Șerban Pavelescu că aceste monumente ne fac vulnerabili în prezent? (Răspuns așteptat: Ele permit reutilizarea propagandei în contextul geopolitic actual). Formulați un contraargument de natură juridică: Ce instituție din România protejează aceste monumente și de ce nu pot fi pur și simplu demolate peste noapte? (Răspuns așteptat: Oficiul Național pentru Cultul Eroilor, în baza convențiilor internaționale). https://pressone.ro/serban-pavelescu-despre-cimitirele-sovietice-din-romania-istoria-si-soarta-acestor-monumente-este-legata-de-felul-in-care-regimul-politic-comunist-a-inteles-sa-rescrie-istoria
Fostul deținut politic	Se axează pe perioada 1947-1958, a ocupației sovietice și a Sovromurilor	„Acest soldat nu a adus libertatea; a adus o altă cușcă. De fiecare dată când văd această statuie, îmi amintesc de prietenii pe care i-am pierdut în închisorile din Pitești sau Sighet.” https://adevarul.ro/stiri-locale/hunedoara/marturii-rare-despre-armata-rosie-din-romania-2008277.html
Arhitectul urbanismului modern	Se axează pe patrimoniu și pe estetica orașului	„Monumentul este o operă de artă de înaltă calitate, reprezentativă pentru realismul socialist. Nu ar trebui să distrugem arta doar pentru că nu ne place epoca din care provine.” https://artmargins.com/the-socialist-life-of-modern-architecture-bucharest-1949-1964/
Elevul de liceu	Se axează pe educație și pe viitor	„Nu mă simt nici «eliberat», nici «oprimat» de o statuie. Vreau doar să aflu adevărul. Avem nevoie de o modalitate de a transforma acest monument într-o lecție, nu într-un simbol.” „Una dintre probleme este următoarea: de regulă, nu s-au purtat lupte în locurile unde sunt amplasate aceste cimitire. Acesta este primul lucru care trebuie precizat. În unele dintre ele sunt înhumate victime din rândul sovieticilor, însă aceștia au murit în circumstanțe pe care le-am putea

		numi de drept comun. Am avut cazul unui arhivar din Sibiu care și-a descărcat accidental arma asupra unui ofițer sovietic aflat pe balcon, deasupra sa. Există și multe alte cazuri în care militari sovietici au murit din cauza unor probleme de comportament. O parte dintre victime au pierit după ce frontul trecuse deja. Sovieticii nu au construit aceste cimitire doar pentru cei decedați; au făcut-o ca parte a unei politici de stat. Acestea sunt situri care nu dispar niciodată și care pot deveni ulterior obiectul unor negocieri politice între două state. Există legislație internațională – Convenția de la Geneva – care obligă statele să protejeze aceste locuri de veci și aceste monumente, ele servind drept mărturii ale unor evenimente traumatizante din trecut, care trebuie să rămână parte a identității istorice a oamenilor."
--	--	--

În timpul dezbaterii, elevii trebuie să folosească fotografiile tale pentru a-și susține argumentele. De exemplu:

Istoricul ar putea indica steaua roșie din fotografie pentru a vorbi despre condițiile dure de pe front în 1944.

Deținutul politic ar putea arăta spre pedestalul înalt din fotografie, ca simbol al modului în care Uniunea Sovietică privea de sus și domina poporul român.

Arhitectul ar putea atrage atenția asupra detaliilor sculpturale (elementele din piatră) pentru a susține necesitatea conservării monumentului ca artefact istoric.

Cum să folosești fotografiile la clasă:

- ★ „Turul galeriei”: Printează fotografiile și amplasează-le în diverse locuri din încăperea. Invită elevii să se plimbe și să lipească pe ele bilețele de tip „Post-it” cu un singur cuvânt care descrie o emoție transmisă de fotografie (de exemplu: putere, frică, mândrie, răceală).
- ★ Tehnica „Zoom-in” (Apropierea): Prezintă o fotografie de tip prim-plan, concentrată doar pe chipul soldatului sau pe inscripție. Întreabă: „Ce încearcă să ne transmită sculptorul despre caracterul acestui om?”
- ★ Comparația „Atunci și acum”: Dacă ai o fotografie cu starea actuală a monumentului (poate cu graffiti sau într-o stare avansată de degradare), compar-o cu o fotografie de arhivă din anii '50. Întreabă: „De ce s-a schimbat relația orașului cu acest obiect?”

În prima imagine apar delegații de muncitori care depun coroane de flori la monument, iar în a doua imagine este prezentat primarul Ploieștiului, Nicolae Pata, dezvelind monumentul la 23 august 1949.

În a doua imagine, sunt copii care se joacă în cimitir în august 2017.

Activitatea elevilor nr. 5

Reflecție după dezbatere: Monumentul din Ploiești

Nume: _____

Data: _____

1. Schimbarea perspectivei

În timpul dezbaterii, care rol (altul decât cel propriu) a prezentat cel mai convingător argument? Notează un aspect specific menționat de acea parte care te-a făcut să stai pe gânduri.

Exemplu: „Arhitectul m-a făcut să realizez că, deși urâm istoria pe care o reprezintă, statuia în sine este o operă de artă unică din anii '50, care nu poate fi înlocuită.”

2. Utilizarea dovezilor vizuale

Analizează din nou fotografiile furnizate de profesor. Alege un detaliu specific (obeliscul, placa, inscripția sau urmele de uzură/deteriorare de pe piatră).

Detaliul ales: _____

Cum susține acest detaliu narațiunea despre „Ocupant”?

Cum susține acest detaliu narațiunea despre „Eliberator”?

3. Concluzia „monumentală”

După ce ai ascultat toate punctele de vedere, care este recomandarea ta personală privind viitorul monumentului Soldatului Sovietic din Ploiești? (Bifează o variantă)

☐ Conservare: Păstrarea lui exact așa cum este, pentru a respecta intenția istorică inițială.

☐ Relocare: Mutarea într-un muzeu sau într-un „parc al statuiilor” (precum Memento Park din Budapesta).

☐ Contextualizare: Păstrarea pe amplasament, dar înconjurarea lui cu panouri educative moderne sau elemente artistice care să spună „întreaga poveste”.

Argumentează alegerea făcută în 2-3 propoziții:

4. Autoevaluare (Competența 3.4)

Pe o scară de la 1 la 5, în ce măsură considerați că ați înțeles „cealaltă perspectivă” asupra acestei controversă astăzi? (1 = În continuare văd doar o singură perspectivă; 5 = Înțeleg pe deplin de ce aceasta este o problemă istorică complexă)

Evaluare: [5] [4] [3] [2] [1]

Notă pentru profesor privind evaluarea

La examinarea acestor fișe, urmăriți dacă elevii menționează importanța strategică a petrolului de la Ploiești sau durata prezenței sovietice (1944–1958). Acest lucru indică faptul că ei corelează monumentul local cu programa națională, într-un context mai larg.

Informații de context

Monumentele sovietice din România servesc scopului de a impune ideea sacrificiului, victoriei și superiorității sovietice, deși o fac prin mijloace diferite. Construcția rapidă, aspectul militarist și amplasarea centrală reflectă rolul proeminent al sacrificiului sovietic în victoria Aliaților. Aceste construcții transmit un mesaj de dominație. Aproximativ 150 de soldați ai Armatei Roșii au fost înmormântați pe acest amplasament; totuși, nu toți au murit în ipostaza de eliberatori – așa cum susțineau supraviețuitorii, mulți dintre ei își descărcau armele sau erau implicați în scandaluri și încăierări pe fondul consumului excesiv de alcool. Inscripțiile de pe monument sunt în alfabet chirilic și nu există informații în limba română referitoare la evenimente sau la numele soldaților. Monumentul este situat pe animata stradă a Republicii. Ploieștiul are o istorie legată de această formă de guvernare. „Republica de la Ploiești” este numele unei mișcări din 8 august 1870, considerată ultima mare tentativă revoluționară din spațiul românesc al secolului al XIX-lea sau ultimul val al revoluției de la 1848. În istoriografia românească de dinainte de 1989, această mișcare era considerată antidinastică. De asemenea, numele străzii sugera victoria comunismului asupra monarhiei. Înainte de 1944, strada purta numele „Regele Ferdinand I” – simbol al regalității în perioada interbelică –, denumire schimbată de comuniști imediat după preluarea puterii.

Zeița Victoriei din Ploiești, un monument comemorativ al independenței României din 1877, se află la o milă spre sud, de-a lungul Bulevardului Republicii. Acest sector, dens în monumente, evocă perioade semnificative din istoria României. Adăugarea memorialului sovietic în acest spațiu deja definit a impus includerea victoriei sovietice în cadrul comemorărilor orașului și ale țării.

Monumentul a fost construit în 1949, oferind planificatorilor sovietici timpul necesar pentru a concepe cu grijă fiecare detaliu, astfel încât să transmită mesaje specifice. Inscripțiile memorialului sunt exclusiv în limba rusă, subliniind importanța ocupanților și faptul că teritoriul fusese ocupat de o mare putere și supus sovietizării.

Ideologii comuniști îl foloseau pentru celebrarea Zilei Victoriei și a Zilei Eliberării. Această utilizare funcțională era în deplină concordanță cu mentalitatea specifică „Marelui Război pentru Apărarea Patriei” – ideea că „nimeni nu este uitat, nimic nu este uitat” –, conferind semnificație suferințelor din trecut. Organizarea unor evenimente festive în acest loc îi conferea un rol activ, impunând constant ideea eliberării. Memorialul sovietic din Ploiești promova o agendă sovietică comună perioadei postbelice.

Inițial, demersul a fost fundamentat pe evenimentele celui de-al Doilea Război Mondial, având ca scop educarea populației românești în spiritul narațiunii sovietice, comemorarea sacrificiului și reamintirea aliaților occidentali a rolului indispensabil jucat în timpul războiului. Pe măsură ce Europa se diviza în ceea ce avea să devină Războiul Rece, Ploieștiul a devenit un microcosmos al unei confruntări de amploare mai mare. Mesajele transmise de aceste monumente s-au modificat odată cu evoluțiile regionale și mondiale. După prăbușirea comunismului, mulți locuitori din Europa

de Est au perceput memorialele sovietice drept simboluri ale dominației și opresiunii – un sentiment împărtășit și astăzi de numeroase persoane. În ultimii ani, conducerea lui Vladimir Putin a revitalizat poziția regională și globală a Rusiei, adoptând, parțial, strategii sovietice. Această tendință a reapins disputele privind semnificația simbolurilor sovietice.

Denumirile străzilor și monumentele din Ploiești și din întreaga țară au devenit subiectul unor dezbateri aprinse, pe măsură ce populația încerca să interpreteze moștenirea Partidului Comunist Român (PCR).

După preluarea puterii, sovieticii au eliminat toate monumentele și simbolurile monarhiei, un alt exemplu de memorie disputată. Astfel, România a fost nevoită să „rupă legătura cu trecutul”, ceea ce a dus la o istorie a Ploieștiului „îngropată și negată în mod neinspirat”.

În România, politicienii au emis Proclamația de la Timișoara în 1990, propunând interzicerea accesului foștilor comuniști de rang înalt în funcții publice pentru o perioadă de 10 ani. Fiind subiectul unor dezbateri îndelungate, propunerea reflectă nemulțumirea populației față de fostul regim. La începutul anilor '90, Rusia a fost martora unei condamnări generalizate a Uniunii Sovietice. Veteranii și monumentele au devenit ținte frecvente, fiind asociate cu eșecul sistemului sovietic. Atacurile la adresa narațiunii sovietice a eliberării au fost numeroase și au inclus comparații cu fascismul, o poziție contradictorie față de convingerile comuniste fundamentale. Sentimentul umilinței naționale a persistat în Rusia până la instalarea recesiunii economice de la mijlocul anilor '90. În timpul manifestației de Ziua Victoriei din 1993, mulți cetățeni obișnuiți s-au alăturat celebrării pentru a-i apăra pe veteranii Armatei Roșii, stabilind o legătură între propriile dificultăți economice și criticile vehemente la adresa contribuției acestor veterani. Ideea „Marelui Război pentru Apărarea Patriei” – cu accentul pus pe sacrificiu, suferință și traumă – a creat o punte de legătură între grupuri care anterior se aflau în conflict.

Conservarea monumentelor sovietice reprezintă o modalitate de a perpetua memoria succesului sovietic. Se creează astfel un ciclu care se autoîntreține: justificarea și raționalizarea actuale ale acestor monumente servesc la consolidarea perspectivelor lor viitoare. Susținătorii monumentelor sovietice se concentrează pe actul victoriei, în spiritul interpretării sovietice din 1945 care îi prezenta pe sovietici drept eliberatori. În schimb, alții le percep ca simboluri ale dominației sovietice, punând accent pe imposibilitatea interpretării individuale a istoriei în perioada sovietică. Aceste perspective divergente reflectă luptele și experiențele colective din trecut ale indivizilor.

În concluzie, monumentul sovietic din Ploiești ilustrează modul în care schimbarea contextului influențează semnificația spațiului public. Deși inițial au fost menite să impună dominația și ideologia sovietică, aceste monumente există și astăzi, căpătând însă semnificații diferite în funcție de percepția fiecăruia. Memorialul din Ploiești întruchipează paradoxul sovietic, sugerând că spiritul sovietic rămâne viu. Întrucât Rusia contemporană își asumă moștenirea Uniunii Sovietice, rușii păstrează sentimentele sovietice legate de ideologie, de memoria războiului și de simbolistică. În plus, monumentele sovietice au dobândit noi semnificații, reprezentând atât trecutul sovietic, cât și prezentul și viitorul Rusiei, și jucând astfel un rol politic activ. Reorientarea geopolitică a Rusiei plasează monumentele sovietice în centrul unor controverse viitoare. Deși oamenii își vor aminti represiunea sovietică, Rusia va redefini simbolistica acestor monumente. Nu se întrevide un sfârșit pentru monumentele din Ploiești. Va fi necesară o abordare diplomatică între delegațiile ruse și române, întrucât acordul nu prevede o dată de expirare.

Va fi nevoie de un efort concertat, întrucât este vorba despre monumente funerare a căror simplă mutare sau demontare este o operațiune complexă. Este discutabil dacă planificatorii sovietici au urmărit în mod deliberat să le confere o existență aparent nesfârșită, ca expresie a dominației. Cu toate acestea, climatul politic actual – modelat în mare măsură de trecutul sovietic – pare să prevestească o existență eternă pentru monumentele comemorative din Ploiești.